

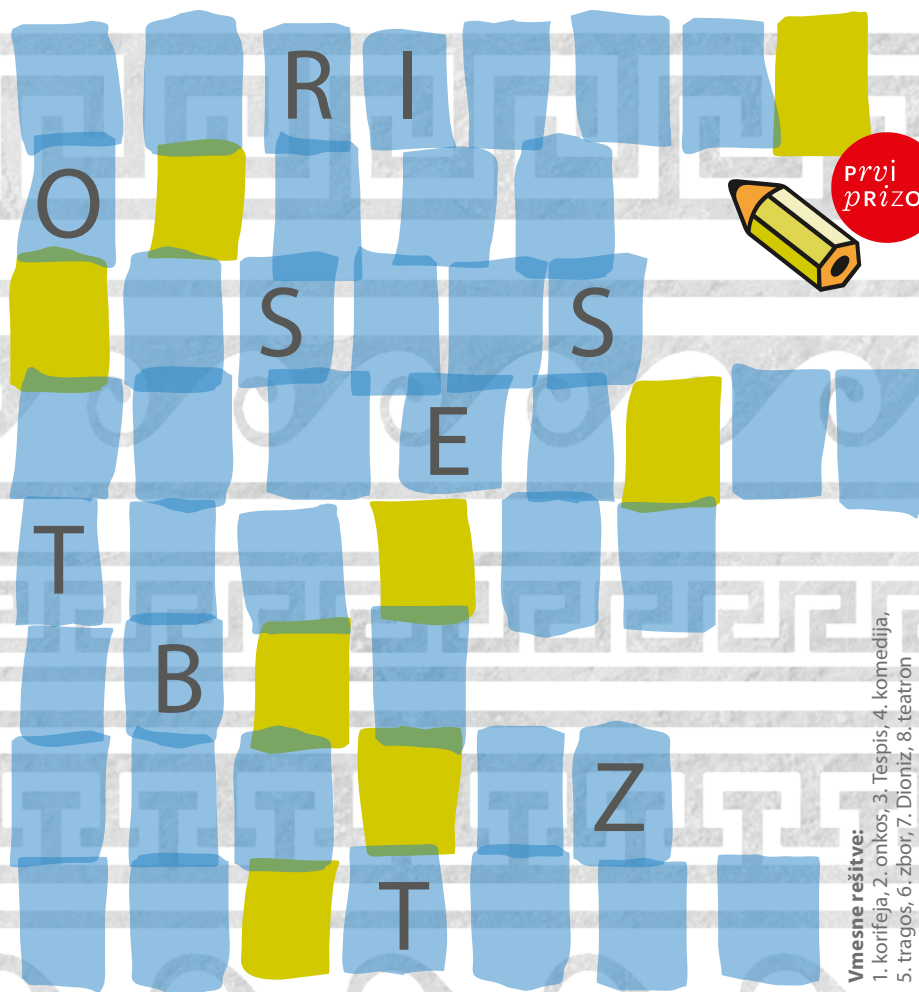
SVETILNIK

/ Kulturni občasnik za mlade zanesenjake / Gledališče Koper / Pokrajinski muzej Koper /
Comunità Autogestita Costiera della Nazionalità Italiana Capodistria, Centro Italiano
"Carlo Combi" Capodistria / Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper / Pokrajinski arhiv Koper /
Otok, zavod za razvijanje filmske kulture, Izola / Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran /
Znanstveno-raziskovalno središče Koper / Letnik XIII / Številka 4 / Junij 2020 / Brezplačni izvod /

Križanka

Pravilni odgovori na vprašanja ti bodo dali naslov ene najslavnejših grških tragedij, ki jo je napisal Sofoklej približno leta 442 pred našim štetjem. Križanko boste lažje rešili, če boste prebrali strani Moj oder.

1. Vodja zbora v grškem gledališču
2. Ime pričeske starogrških igralcev
3. Prvi igralec
4. Ni tragedija, je ...
5. Beseda, ki pomeni kozlovski spev
6. Sestava približno 50 mož
7. Bog vina, plodnosti in zabave
8. Prostor v gledališču, kjer so sedeli gledalci

Vmesne rešitve:

1. korifeja, 2. onkos, 3. Tespis, 4. komedija, 5. tragos, 6. zbor, 7. Dioniz, 8. teatron

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

S časovnim strojem v čas grškega gledališča, tja, kjer se je vse začelo

Gledališče je nastalo v antični Grčiji med 7. in 2. stoletjem pred našim štetjem. Torej je od takrat preteklo že veliko časa. Nastalo je iz obredov, ki so se počasi spreminjali v gledališke predstave. Slavniti starogrški filozof Aristotel je dejal, da so se tragedije razvile iz **DITIRAMBOV**; to so bile pesmi, ki so jih peli na čast bogu Dionizu.

Michelangelo Merisi da Caravaggio, Dioniz (Bakhus), 1596–1597, olje na platno, 95 × 85 cm, Galleria degli Uffizi, Florenca

Tragedije, komedije in satire so bile najzgodnejše oblike gledališke umetnosti. Igrali so jih na dogodku, ki so ga imenovali po bogu Dionizu: Dionizije. Potevale so šest dni vsako leto spomladi.

Najslavnejši **TRAGEDIOGRAFI** so bili: **Ajšhil, Sofoklej in Evripid.**

V grškem gledališču je imel **ZBOR** zelo pomembno vlogo, kajti sprva je bil prav on tisti, ki je pel ditirambe. Zbor je na začetku sestavljajo približno 50 moških, kasneje se je krčil in krčil in končal pri dvanajstih do petnajstih moških, ki niso imeli več tako velike vloge kot na začetku. Vodja zboru se je imenoval **KORIFEJA**. Pevec v zboru pa **KOREVT**. Zbor je imel vlogo komentatorja in pripovedovalca.

Okoli leta 535 pr. n. št. se v tragediji pojavi oseba z imenom **TESPIS**, ki igra samostojno vlogo, je v dialogu z zborom ter ima vlogo komentatorja in pripovedovalca. Ker je bil prvi, ki je vse naštetu počel samostojno, kot oseba in ne kot del zboru, Tespisa imenujemo **PRVI IGRALEC**.

Nino Pisano, Tespisov voz, relief z Giottovega zvonika v Florenci, 1334–1336, danes v Museo dell'Opera del Duomo, prav tam

Foto: Wikimedia Commons

Beseda tragedija prihaja iz besede **TRAGOS**. In veste, kaj pomeni beseda tragos? **KOZEL**. Tragedija naj bi pomenila kozlovski spev.

In veste, iz katere besede prihaja beseda **KOMEDIJA**? Iz besede **KOMOS**, kar pomeni veseljaški, pivski obhod veseljakov.

Grška gledališča so bila sezidana v naravi, v obliki amfiteatra. To niso bile zaprte stavbe z lučmi in zavesami ter odrom in dvorano, kot jih poznamo danes. To so bili amfiteatri z izjemno dobro akustiko, postavljeni na vzpetinah. Nam najbližja rimska amfiteatra sta v Trstu v Italiji in v Pulju na Hrvaškem. Oder, na katerem so igrali predstave, se ni imenoval oder, kot ta igralski prostor imenujemo danes, ampak **ORKESTRA**.

Ljudje so sedeli v dvorani, ki se je imenovala **TEATRON**.

Prostor, ki ga danes imenujemo oder, se je v grškem gledališču imenoval **PROSKENIJ**.

Že v antičnem grškem gledališču so vedeli, da mora gledališka predstava vsebovati zvoke, ki jih igralec sam ne zna in ne zmore proizvesti in ki predstavi dodajo to, da dogajanje postane bolj prepričljivo, realno. To so bili zvoki, ki

so ponazarjali nevihte, strele, grome ter, kar je bilo v tistem času najpomembnejše, zvoke bogov in celo prihod boga na prizorišče. Ta je bil tisti, ki je tako v enem zamahu

Epidavros, najbolj akustično gledališče antične dobe

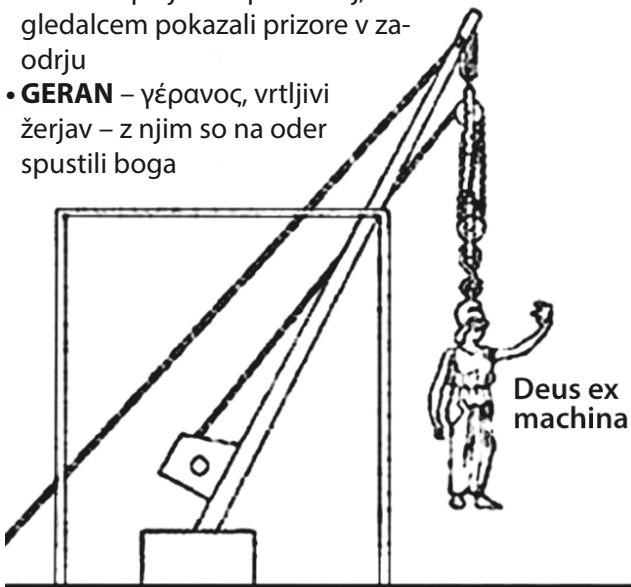

Igralci z maskami

končal tragedijo. Prihod boga na oder in njegov hitri zaključek dogajanja imenujemo **DEUS EX MACHINA**.

Posebne naprave, ki so proizvajale zvoke in spuščale bogove na oder, so imele zelo zanimiva imena. Naštejmo jih nekaj:

- **ENKIKLEMA** – ἐγκύκλημα, lesena ploščad na kolesih, ki so jo iz notranjosti skene odpeljali na proskenij, da bi gledalcem pokazali prizore v zaodrju
- **GERAN** – γέρανος, vrtljivi žerjav – z njim so na oder spustili boga

- **TEOLOGEJON** – θεολογεῖον, lesena ploščad pod skeno, s katere so bogovi nagovarjali smrtnike
- **KERAVNOSKOPEJON** – κεραυνοσκοπεῖον, mehanizem za ustvarjanje bliskov in strel je bil postavljen nad streho skene, ob straneh je imel kovinska zrcala, ki so odsevala sončne žarke
- **BRONTEJON** – βροντεῖον, ogromen boben za grom (vir: Wikipedija)

Starogrška maska Zeusa (kopija)

Skene

Igralci v grških gledališčih so bili samo moški. Ženske niso smele igrati.

Igralci so igrali z maskami na obrazu. Uporabljali so 30 različnih mask. Vsaka maska je prikazovala drugačno razpoloženje ali čustvo, spol, družbeni status in starost. Tako je lahko ena oseba igrala do tri vloge. Maske so bile narejene iz lahkega lesa.

Igralci so bili obuti v posebne čevlje z zelo, zelo visokim podplatom, ki so se imenovali **KOTURNE**. Oblečeni pa so bili v pisane, dolge, drapirane tunike. In da bi bili še višji in tako bližje bogovom, so njihove glave krasile posebne, visoke pričeske, imenovane **ONKOS**.

Čevlje z visokimi podplati in visoko oblikovane pričeske so igralci nosili zato, da bi se lahko čim bolj približali božanstvom, za katera so verjeli, da vodijo njihova življenja. V Evropi, še posebej v Grčiji, je ohranjenih več antičnih gledališč. Najznamenitejše starogrško gledališče imajo v Epidavru v Grčiji. Če vas pot zanese tja, vam priporočam, da si ga ogledate, in predvsem, da v njem preverite akustiko. Kako? Povprašajte starše, kako se to naredi.

Koturne

Iz članka Cothurnus du Dictionnaire Dairemberg et Saglio (1877)

Starogrška maska lika Trojanke s frizuro, imenovano onkos. Masko hranijo Staatliche Museen v Berlinu

Foto: Johannes Laurentius

Slovarček:

DIONIZ – Διόνυσος ali Διόνυσος je v grški mitologiji sin Zeusa in Semele; bog vina, plodnosti, veselja in razposajene objestnosti. (vir: Wikipedija).

DIONIZIJE – prireditelj v slavo in čast bogu Dionizu, na katerih je bilo nekaj dni posvečenih tudi igranju tragedij, komedij in satir.

TRAGEDIODRAF – pisatelj tragedij in satir.

SATIRA – satira -e ž (ī) 1. lit. delo, ki na oster, zbadljiv način prikazuje resničnost, življenje ... (vir: SSKJ)

AMFITEATER – amfiteáter -tra m (á) pri starih Grkih in Rimljanih okrogel ali ovalen prostor za nastopanje, s stopničasto se dvigajočimi sedeži ... (vir: SSKJ)

ORKESTRA – ὀρχήστρα – osrednji del grškega gledališča, okroglo plesišče.

TEATRON – θέατρον – prostor za gledalce, ki je s treh strani oklepal orkestro.

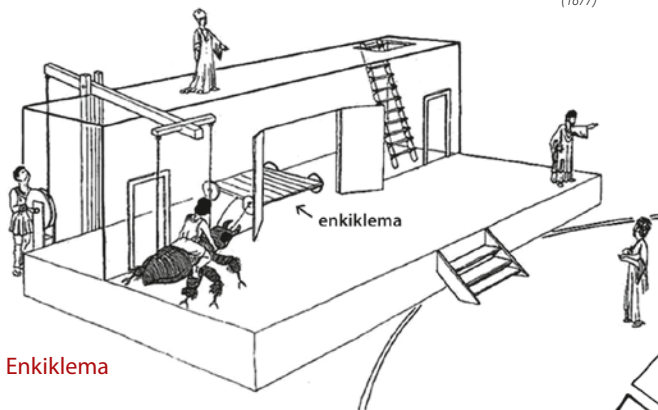
PROSKENIJ – προσκήνιον – lepo izoblikovan in okrašen prednji del lesene zgradbe (sprva je bil lesen, pozneje zidan).

DEUS EX MACHINA – θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, bog iz stroja, pojem iz antične tragedije, v kateri so s posebnimi napravami spuščali na oder bogove, da so razpletali nerešljive zaplete; nepričakovan in neverjeten poseg kake osebe ali sile, ki povzroči preobrat ali razplet v zadnjem trenutku; nepričakovana pomoč ali posredovanje. (Joc Triglav, v: Geodetski vestnik, 58/4)

KOTURNE – obuvala z visokim podplatom.

ONKOS – visoka pričeska.

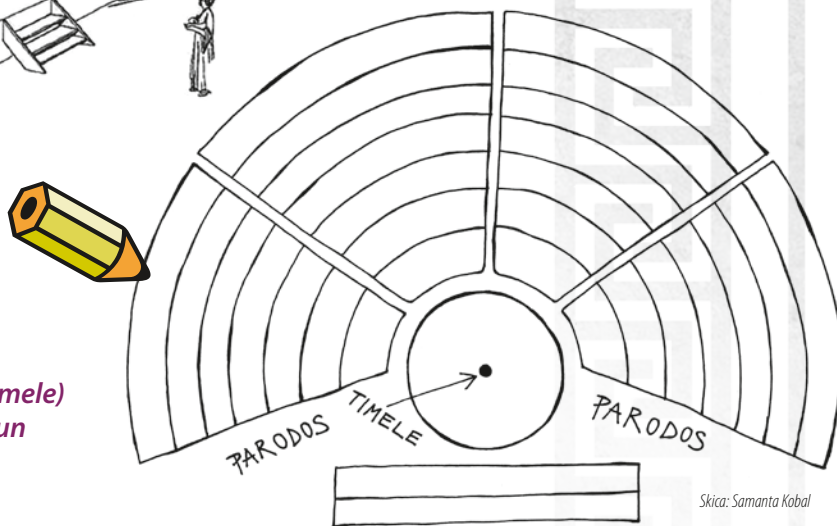
AKUSTIKA – akústika -e ž (ú) 1. nauk o zvoku: glasbena, medicinska akustika / center, oddelek za akustiko 2. prisotnost, kakovost zvoka v prostoru: skrbeti za akustiko; ... (vir: SSKJ)

Enkiklema

Poimenuj posamezne dele grškega gledališča. Pravilne odgovore najdi v besedilu. 📖

Na spletu poišči besedi **TIMELE** (Thymele) in **PARODOS** in poleg njiju dopiši njun pomen. 📖

Skica: Samanta Kobal

Želim ti prijetno branje in reševanje križanke na naslovnici.

Prav tako ti želim dolge in brezskrbne počitnice, polne najrazličnejših dogodivščin! * **Samanta**

Muzejski koronačas na fotografijah

Čigav grb je to? Sedmošolci OŠ Livade iz Izole so po ogledu zbirke grbov v muzeju ustvarili vsak svoj grb – v skladu s pravili stroke – in poskusili v njem čim bolje predstaviti samega sebe.

Prvo- in drugošolci OŠ Ankaran so si ogledali etnološko zbirko, nato so po navdihu starih mojstrov tudi sami ustvarili zanimiva likovna dela.

Zadnji, ki so nas obiskali, preden se je muzej spremenil v spečo Trnuljčico, so bili četrtošolci OŠ Antona Ukmarja z Markovca, ki so na *Lovu na zaklad* samostojno spoznavali muzejske zbirke.

V soboto, 7. marca, je potekala dvojezična delavnica *Benvenuti al museo!*, na kateri smo ob muzejskih predmetih raziskovali italijansko kulturo in jezik. Seveda smo se tudi igrali!

En kovač konja kuje, kol'ko žeblijev potrebuje ... Od kovača do kolarja

Nova stalna razstava Pokrajinskega muzeja Koper

A li poznate **izštevanko** v naslovu? **Stalna razstava** *Od kovača do kolarja* predstavlja **kovaško** in **kolarsko** dediščino naših krajev. Nekoč sta bili to pomembni **obrtni panogi** predvsem na podeželju, kjer sta **dopolnjevali kmetijsko dejavnost**. Danes sta skoraj povsem izginili, saj za kovaške in kolarske izdelke ni povpraševanja ali pa jih izdelujejo industrijsko, v tovarnah.

Vabljeni na ogled razstave **v etnološki zbirki** Pokrajinskega muzeja Koper **na Gramscijevem trgu**. Po ogledu zanimivih predmetov iz preteklosti se na razstavi lahko tudi poigrate z lažjo in težjo različico **igre Spomin**.

1. Kaj počne kovač, kaj kolar?
Pazljivo preberi trditve in s ✓ označi, komu pripadajo:

	KOVAČ	KOLAR
a Med rokodelci ima posebno mesto, ker dela z ognjem.	☐	☐
b Izdeluje lesena kolesa, jarme za živino, grablje, škafe.	☐	☐
c V preteklosti je izdeloval tudi ključke, ključavnice in tolkače.	☐	☐
č Po domače so mu rekli tudi <i>marangon</i> in <i>bognar</i>	☐	☐
d Njegovi izdelki so: podkve za živino, klešče, kladiva, sekire, motike.	☐	☐
e V njegovi delavnici je zagotovo tudi ognjišče.	☐	☐
f Tudi antični bog Hefajst ali Vulkan je bil	☐	☐
g V preteklosti sta bila »prometni servis« za vozove in vprežne živali.	☐	☐

KOVAČ KOLAR

☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

2. Kovač je veljal za nekakšnega čarodeja, saj je železo oblikoval v uporabne predmete in pri tem uporabljal ogenj. Tudi zato se je v zvezi z njim ohranilo veliko pravljič in pripovedk, rekov in izštevank. Dopolni spodnje pregovore, tako da med danimi besedami izbereš ustrezne: **vroče, lepa, kolar, kovač, bosa, vesel, poceni, rjavo, črna.**

Kovačeva kobilica je zmeraj

Kuj železo, dokler je

Vsak je svoje sreče

Foto: Wikimedia

Peter Paul Rubens,
Vulkan kujje
Jupitrove strele
(1636–1638,
olje na platno,
Prado, Madrid)

3. Vprašanje za radovedne:

Kaj je na fotografiji?

Oglejte si fotografijo, in če sami ne najdete odgovora, povprašajte svoje none, nonote ali pa starejše znance, ki so živeli na podeželju. Svoj odgovor boste lahko preverili v naslednji številki Svetilnika. * Brigita

Rešitve:
1. naloga: kovač = a,c,d,e,f,g; kolar = b,č,g
2. naloga: bosa, vroče, kovač

Ustvarjalnice – napovednik

Sobota, 20. junij 2020,
18.00–24.00

Poletna muzejska noč

Za vsakogar nekaj: od sredozemskega vrtička v etnološki zbirki do razstave *Stari bogovi obmolknejo*, arheološkega predavanja v lapidariju ter spletne predstavitve restavratskih postopkov na kipu Pravičnosti ter seveda naših spletnih kvizov in igrice. *

Sobota, 20. junij 2020, 18.00–24.00

Poletna muzejska noč: Solsticij v Kortah; Od Histrov do Rimljanov

Bogat program v okviru projekta *Interreg SLO-CRO KAŠTELIR* v Kortah nad Izolo: vodstvo po prazgodovinski naselbini, družinske delavnice, koncert istrske glasbe in pohod z baklami. *

Srce Kopra – nov spletni kviz Pokrajinskega muzeja Koper!

SRCE
KOPRA

IL CUORE DI
CAPODISTRIA

THE HEART
OF KOPER

Ste že obiskali stalno razstavo Srce Kopra v našem muzeju? Razstava predstavlja strnjen pregled zgodovine Kopra, dopolnjujejo jo predmeti, prvič predstavljeni javnosti, ter didaktični koticiki. Obisk je sedaj spet možen, mi pa vam – kot vabilo in v izziv – ponujamo kviz:

www.pokrajinskimuzejkoper.si/si/muzej/zabava
Drži ali ne drži? Pa veliko zabave ob reševanju! *

Počitniške delavnice, julij–avgust 2020

Počitniške delavnice za vse muzejoljubce tudi letos **bodo!** Točne datume in vsebine preverite na naši spletni strani ali muzejskem profilu Facebooka. *

Capodistria festeggia il compleanno di Gian Rinaldo Carli!

L'11 aprile 1720 nasceva
a Capodistria Gian Rinaldo
Carli, figlio del conte Rinaldo
Carli e di Cecilia Imberti, quindi
quest'anno ricorrono ben
300 anni dalla sua nascita!!!

È qui che nacque in un bel palazzo
che si trova nel centro storico a
Capodistria, in via Oton Župančič
39, che ancora oggi porta il suo nome,
Palazzo Carli.

Gian Rinaldo Carli

Foto: Wikimedia Commons

Foto: Archivio Centro Italiano "Carlo Combi" (CICC)

Cortile interno di Palazzo Carli

Foto: Archivio CICC

Palazzo Carli a Capodistria

Targa commemorativa presente sulla facciata
di Palazzo Carli (Foto: Archivio CICC)

Ma chi è Gian Rinaldo Carli e cosa
ha fatto di così importante per essere
ricordato? È stato uno **studioso** capo-
distriano molto apprezzato nel **Sette-
cento** per la sua **grande cultura** e per
i numerosi libri che ha scritto, i quali
si conservano anche nelle biblioteche
di Capodistria. Ha studiato nella sua città
natale, al **Collegio dei nobili** (edificio
che oggi ospita le scuole di lingua italia-
na a Capodistria, tra cui il Ginnasio che
porta il suo nome!), poi ha anche inse-
gnato all'**Università di Padova**.

È stato un **economista** noto all'epoca
in tutta Europa tanto da essere nominato
presidente del Supremo Consiglio di
economia nel Ducato di Milano. Carli
è stato molto attivo nelle **accademie**
(erano associazioni composte da gruppi
di studiosi, che si incontravano regola-
rmente, per discutere di scienze, arte e
letteratura), che a quel tempo erano assai
numerose e attive. Il conte Carli nel cor-
so della sua vita si occupò di **ricerche
storiche e scientifiche, di letteratura,**

Foto: Archivio CICC

Il Collegio dei nobili a Capodistria

di poesia, di teatro, di tradizioni, di economia e altro ancora. A Capodistria collaborò lungamente con il cugino **Girolamo Gravisi**, anche lui importante personaggio della città, grande studioso dai vasti orizzonti culturali.

Gian Rinaldo Carli morì nei pressi di Milano nel 1795.

Libro di Gian Rinaldo Carli con firma autografa, conservato presso la biblioteca del Ginnasio "Gian Rinaldo Carli" di Capodistria

Gian Rinaldo Carli così come Girolamo Gravisi e tanti altri personaggi dell'epoca, facevano parte di un **movimento culturale**, che si diffuse in tutta Europa nel XVIII secolo e che prese il nome di **Illuminismo**. Il termine Illuminismo deriva da "lume" (luce), infatti i loro esponenti desideravano illuminare gli uomini con la "luce" della ragione e delle scienze. *

Roberta Vincoletto, Centro Italiano "Carlo Combi"

ILLUMINISMO

Illuminismo

Trova le seguenti parole nel puzzle (in orizzontale/verticale):

ACCADEMIE | CAPODISTRIA | CULTURA | ILLUMINISMO |
SCIENZA | BIBLIOTECHE | CARLI | GRAVISI | LIBRI | SETTECENTO

Prebudite ustvarjalca v sebi

Na Oddelku za mlade bralce Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper smo v pomladnih mesecih gostili razstavo mladega likovnika **Jana Štefca** iz Škofij. Sam se nam je takole predstavil:

Sem Jan Štefci, star petnajst let in živim na Škofijah. Obiskujem prvi letnik Srednje turistične šole v Izoli. Rišem že od malih nog, saj me risanje sprošča in veseli. Rad uporabljam različne tehnike risanja. Začel sem z akrilnimi barvami na platnu, trenutno pa najraje rišem z alkoholnimi in akrilnimi flomaštri. Rišem različne motive, predmete iz vsakdanjega življenja, domišljjske like, like iz filmov, risank ter karikature oseb. Pray tako najdem navdih v naravi, kjer tudi najraje fotografiram.

Ker je bila njegova razstava zaradi preventivnih ukrepov v zvezi s covidom-19, mi želimo omogočiti še en stik z občinstvom. Njegova likovna ustvarjalnost nas je navdušila. Verjamemo, da bo tudi vas. *

Da pa vam v poletnih mesecih ne bo dolgčas, prilagamo bralna priporočila za ustvarjalne dni

Kristy Neale: 365
ustvarjalnih zamisli
za majhne in
velike 📖

Igriva ustvarjalnica za dekleta in fante: 100 idej, kaj lahko ustvariš, počneš ali izveš 📖

📖 Fiona Watt,
Anna Milbourne in
Rosie Dickens: **Velika knjiga
o risanju**

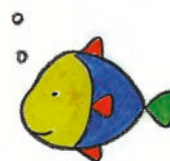
Christopher Hart:
Risani junaki 📖

**Za začetek se preizkusite z risarskimi
navodili iz knjige**

Risanje je igra 📖 avtorja Mihe Zorca.

Ribe

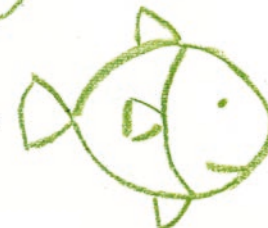

* Urška

2. Telo prepolovi s pokozno črto. Na strani, proti kateri je črta izbočena, nariši trikoten rep.

3. Dodaj še tri trikotne plavalni in nariši oči in usta.

1. Nariši zaobljeno romboidno telo.

Nalezljive nadloge

Bolezen ni nikoli prijetna. Vedno nam prekriža načrte, nas oddalji od prijateljev in pride takrat, ko je najmanj primerno. No, saj ni nikoli primerno ... Potem pa je še nalezljiva. Leze okoli in leze za vsakim, in se naležeš nalezljive nadloge. No, ene nadloge bežijo od čaja in juhe, ene od zdravil, ene se bojijo injekcije in jih prežene cepivo. Obstajajo različne nadloge in z nami so že vso človeško zgodovino. Poznamo **prehlade** in **gripe**, pa **norice**, **davico**, **malaria**, **kolero**, **tifus**, **kugo**, **jetiko**, **črne koze** ... Nekatere od teh bolezenskih nadlog povzročijo **virusi**, druge **bakterije** in nekatere **glive**. Prenašajo jih insekti, živali in ljudje.

Nalezljive bolezni se hitro razvijajo v toplem in vlažnem prostoru ter tam, kjer je v majhnem prostoru zbranih zelo veliko ljudi. V našem telesu sobivajo nam prijazne bakterije, glive in virusi pa tudi ne prav prijazne. Ko zaradi **slabe prehrane**, **lakote**, **pomanjkanja vode** postanejo neprijazni prebivalci v našem telesu številnejši, odprejo vrata našega **imunskega sistema** in bolezen vstopi. V zgodovini so bili pri nas najbolj razširjeni **kuga**, ki so jo imenovali črna smrt, pa **tifus**, **kolera** in **tuberkuloza**, ki so jo imenovali bela smrt ali bela kuga.

Karanteno ali *contumacio* so poznali v Benetkah v 15. stoletju. To so bila skladišča, v katera so zapirali blago, ki je pripelo z ladjami. Nihče se ga ni smel dotikati najmanj 14 dni. Tudi prve **lazarete** (bolnice za nalezljive bolezni) so ustanovljali v 15. stoletju v Benetkah. V 16. stoletju (25. marca 1577) so v Kopru ustanovili glavni sedež zdravstva za provinco.

10. maja 1581 pa so v Piranu uvedli poseben prispevek za zdravstveni urad. Ta obvezni znesek je bil enak za vse prebivalce. Ko se je v 17. stoletju razširila **epidemija** kuge na Kranjskem, so zdravstveni uradi sprejeli stroge ukrepe, da bi zaščitili provinco Istro pred okužbo. Zaprli so mesta, Pirančani so celo pretrgali vse trgovske stike s preostalimi mesti.

V 18. in 19. stoletju so se tudi na Primorskem razširile epidemije **tifusa**, **kolere**, **griže**, **koz**, **škrlatinke** in **davice**. V 19. stoletju so oblasti zaradi širjenja epidemije v obdobju karantene prepovedale kakršno koli gibanje med Debelim in Tankim rtičem. Epidemije so se pojavljale skoraj vedno **skupaj z obdobji krize in pomanjkanja**, kot so suše, poplave, vojne.

Mestne oblasti so hitro ugotovile, da je pri obvladovanju epidemije zelo pomembno skrbeti za **higieno**. V 19. stoletju so spoznali, da je za zdravje ljudi nujna **čista pitna voda**. Tako so začeli čistiti javne vodne vire, vodnjake. Ko so **mikrobiologi** odkrili viruse, bakterijske krivce, so lahko začeli tudi izdelovati **zdravila** in **cepiva**. Ta so epidemije ustavila ali celo preprečila. Tako sta **razvoj medicine** ter skrb za **osebno nego**, za **snážnost hiše** in **okolice**, za **izobraževanje ljudi**

pripomogla k zmanjšanju epidemij in smrtnih žrtev.

S širjenjem nalezljivih bolezni je povezano **ustanavljanje posebnih ustanov**, namenjenih **zdravljenju ljudi**; najprej so bili to **lazareti** in **hospici**, kasneje pa **bolnišnice** in **zdravilišča**. Raziškovalci, ki so se ukvarjali z boleznimi, so ugotovili, da je **morska voda zelo zdravilna**. Zato so ob morju gradili zdravilišča ter organizirali **počitniške kolonije**, **zavetišča** in **okrevališča**; zlasti za otroke. Tako so **v Ankaranu** leta 1909 odprli pomemben **sanatorij za zdravljenje tuberkuloze**, **v Valdoltri**, v bližini Ankarana pa **otroško okrevališče**.

Še v času prve svetovne vojne, ki je trajala od leta 1914 do leta 1918, se je v Kopru razširil **tifus**. Takoj po vojni pa se je po svetu razširila zelo nalezljiva bolezen, ki so jo poimenovali **španska gripa**. Zaradi španske gripe je po svetu umrlo več kot 20 milijonov

nov ljudi; v Sloveniji pa okoli 6 tisoč. **Navodila za preprečevanje epidemije** iz leta 1915 so prebivalcem nalagala skrb za **čistočo** prebivališč in okolice. Poleg tega pa so ljudje v njih prebrali, da si morajo pred vsakim obrokom hrane **umivati roke**, da naj se izogibajo uživanju **surovih in nesvežih živil**. Prav tako je bilo prepovedano uživanje morskih školjk. V navodilih je bilo zapisano, naj ljudje pijejo le **čisto vodo iz javnih vodovodov**, naj **prekuhajo mleko** ter **zaščitijo hrano** pred muhami in drugimi žuželkami.

Tudi danes smo priča nalezljivi bolezni, ki je zajela ves svet in za nekaj časa omejila druženje, šport, izlete. Zaradi nje smo morali celo zapreti šole. Ime ji je **COVID-19**.

* mag. **Nada Čibej**

Panorama dal Sanatorio

Reši naloge:

1. Naštej vsaj pet (5) nalezljivih bolezni:

gliva .....

komar .....

muha .....

bakterija .....

virus .....

3. Napiši pravilno ime bolezni:

črna smrt .....

bela smrt .....

koronavirus .....

4. Opiši, kako si preživel obdobje karantene:

Manj znane besede:

epidemija – nenaden izbruh in hitro širjenje nalezljive bolezni;

karantena – osamitev zaradi suma okuženosti, običajno v ločenem prostoru;

higiena – čistoča, ukrep za ohranitev zdravja;

mikrobiologija – veda o mikroorganizmih, zelo majhnih in očem nevidnih;

cepivo – snov, ki jo vbrizgamo z injekcijo v telo za zaščito pred nalezljivimi boleznimi;

hospic – zdravstvena in socialna ustanova, ki skrbi za hudo bolne;

sanatorij – zdravstvena ustanova za zdravljenje bolnikov z določeno boleznijo, na primer tuberkulozo. * **Nada**

Opdgovori: 1. na primer: kuga, malarija, kolera, tifus, davlica; 2. a - povzročitelj, b - prenašalec, c - prenašalec, d - povzročitelj, e - povzročitelj; 3. kuga, tuberkuloza, covid-19.

Več **filmskih vaj** najdete na filmskovzgojni spletni strani www.thefilmcorner.eu, ki je del evropskega projekta **Filmski kot**, podprtega s strani **Ustvarjalne Evrope – MEDIA**. Za uporabniški račun nam pišite na ana.cerar@isolacinema.org.

Zmagovalec največje evropske filmske nagrade mladih je italijanski film *Moj brat lovi dinosavre!*

26. aprila so mladi žiranti med 12. in 14. letom na velikem vseevropskem dogodku EFA Evropska nagrada mladega filmskega občinstva za zmagovalca izglasovali čudovit film o najstniku Jacku in njegovem navihanem bratcu z Downovim sindromom. Film je bil predstavljen v prejšnji številki Svetilnika. To filmsko delo na humoren način pokaže, da lepoto in zrelost najdemo tam, kjer ju najmanj pričakujemo. Slovenski dogodek je tokrat namesto v Izoli potekal na spletu, a se konec avgusta zopet vračamo v Izolo! Film *Moj brat lovi dinosavre* režiserja Stefana Cipanija boste morda ujeli že na **16. mednarodnem filmskem festivalu Kino Otok – Isola Cinema**; letos izjemoma zaradi epidemije **med 26. in 30. avgustom 2020**.

* Ana

Skladiščenje soli

V zadnjih treh številkah Svetilnika si izvedel, kako nastane sol, kakšno orodje so uporabljali in kako so sol prevažali. Tokrat pa lahko spoznaš še zadnjo postajo, ki jo je imela sol, preden je prišla v trgovino, to je **skladišče soli**.

Na območju Pirana je bilo veliko skladišč soli, saj je solinarstvo zelo pomembna gospodarska panoga z dolgo tradicijo. Največja skladišča soli so zgradili v obdobju avstrijske države na začetku 19. stoletja: skladišča Fisine

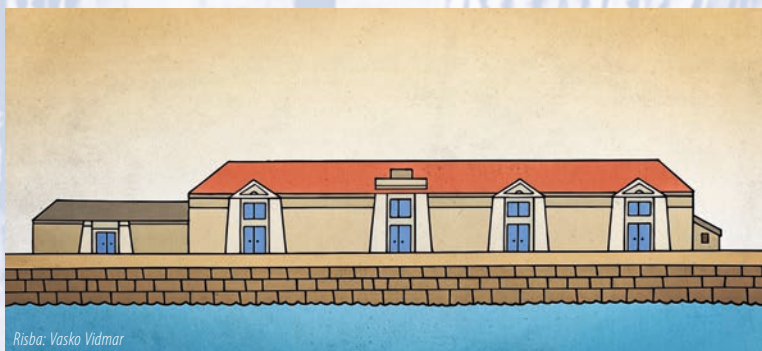
(danes Grando) in Monfort v Portorožu, Antenal v Luciji in sklop skladišč na polotoku Seča. Številna skladišča so bila tudi v mestu Piran, saj so sol shranjevali tudi v večjih pritličnih kletih. Danes stojita samo še dve skladišči, in sicer Monfort in Grando v Portorožu. Gre za kamniti skladišči s poševno grajenimi zidovi. Monfort ima pet *campat* – predelov, na višini 5 m pa so poleg vhodnih še ena vrata, imenovana *la porta del primo piano*, ki so jih uporabljali, ko je bilo skladišče napolnjeno do te višine.

Sol so z različnimi plovili pripeljali iz solin do skladišč soli, kjer so jo morali

raztovoriti. Včasih so to počeli ročno. Na plovilu so napolnili nečke, ki so jih solinarji ali drugi najeti delavci na rame njih nosili v skladišče soli. Ko so spodnji del skladišča napolnili, so sol nosili skozi zgornja vrata.

Nečke, ki so jih prenesli v skladišče, so preštevali s tako imenovanimi *silelami*, lesenimi deščicami, in tako vedeli, koliko soli so prenesli z vsakega plovila.

Kasneje so za skladiščenje soli začeli uporabljati posebna dvigala in posode, ki so jih imenovali *baje*. *Bajo* so spustili v plovilo, štirje solinarji so jo napolnili s soljo in jo nato z dvigalom dvignili na

Risba: Vasko Vidmar

Nekdanje skladišče soli Monfort, kjer je tudi enota Pomorskega muzeja

Foto: arhiv Pomorskega muzeja

Razglednica prikazuje skladiščenje soli z nečkami

Foto: arhiv Pomorskega muzeja

Skladiščenje soli skozi streho

Foto: arhiv Pomorskega muzeja

Silele – lesene deščice za štetje količine soli

Ilustracija: Jure Ule in Tamara Likonj

3D prikaz skladiščenja soli skozi zgornja vrata

Foto: arhiv Pomorskega muzeja

Polnjenje vreč v skladiščih soli

Foto: arhiv Pomorskega muzeja

Žig Piranskih solin

Baja – merilna posoda za prenos soli v skladišča skozi streho

streho skladišča. V strehi je bila narejena luknja, skozi katero so stresali sol in tako skladišče lahko napolnili do vrha.

V skladišču je bila tudi pakirnica, kjer so sol pakirali v različno velike vreče. Prvotno so uporabljali vreče iz jute in nanje odtisnili žig z napisom Piranske soline. Izviren žig hranimo v našem muzeju. Uporabljali so tudi vreče iz papirja in kasneje še iz plastike. * *Veronika*

V mreži poišči besede | MONFORT | KAVEDIN | GAVERO | TAPERINI | MAONA | SOLINE | FOND | KANAL | BOTASO | PROVIN | NEČKA | PAIETA | SOL | MAESTRAL | in jih obkroži.

Iz preostalih črk sestavi ime muzeja, ki leži v Sečoveljskih solinah, v opuščnem predelu Fontanigge.

S	M	A	E	S	T	R	A	L	K
B	O	T	A	S	O	S	O	M	A
P	N	L	L	O	G	I	N	A	V
A	F	K	I	L	A	A	R	O	E
I	O	A	S	N	V	F	O	N	D
E	R	N	T	N	E	Č	K	A	I
T	T	A	P	E	R	I	N	I	N
A	V	L	P	R	O	V	I	N	A

MUZEJ

Inštitut za kineziološke raziskave Gibanje je zdravje

Gibanje v najrazličnejših oblikah je za zdravje zelo pomembno. Priporoča se zadostno gibanje, vsaj 60 minut hoje, še boljše pa je, da tečemo, skačemo, kolesarimo, brcamo žogo in podobno, saj si tako pomagamo, da skladno rastemo in se razvijamo ter poskrbimo za zdravje tudi, ko bomo odrasli. S tem pa prispevamo tudi h krepitvi imunskega sistema ter lažjemu boju z okužbami in boleznijo. Po gibanju smo tudi bolj sproščeni, zadovoljni, imamo boljši tek in bolje spimo. Šele, ko je naše gibanje zaradi poškodbe ali bolezni omejeno, se resnično zavemo, kako pomembno vlogo ima v našem življenju. **Da bomo zdravi in bo gibanje resnično del našega vsakdana, poskusimo upoštevati 10 pravil:**

1 Splošno zdravje

Zdravje je ena najpomembnejših vrednot in je temelj kakovostnega življenja, ki ga ni mogoče kupiti. Za svoje zdravje lahko poskrbimo tako, da se dovolj gibljemo, se zdravo prehranjujemo ter redno spremljamo spremembe v našem počutju in delovanju telesa. Med zmernim gibanjem, ko se začnemo potiti in postanemo zadihani, porabimo 5- do 7-krat toliko energije kot med sedenjem. Med zelo intenzivno vadbo, ko se ne moremo več pogovarjati, pa porabimo 7- do 20-krat toliko ener-

gije kot med sedenjem. Gibalna/športna aktivnost je tako najuspešnejše sredstvo za nadzor naše telesne teže in za zagotavljanje dnevne učinkovitosti pri različnih opravilih.

2 Dovolj gibanja vsak dan

Vsak dan moramo poskrbeti, da se dovolj gibljemo, vsaj 60 minut dnevno. To lahko storimo tako, da se z družino odpravimo na sprehod in s prijatelji na zunanje igrišče, kjer lahko tečemo, skačemo ali se igramo različne igre. Prav

tako smo lahko dejavni doma, ko pomagamo staršem pri vsakdanjih opravilih (pospravljanje sobe, brisanje prahu, odnašanje smeti). Še dodatno smo lahko aktivni, ko se udeležujemo v različnih športih.

3 V gibalni/športni aktivnosti moramo uživati in se zabavati

Ker je zdravju koristno le redno gibanje, moramo izbrati takšen šport, v katerem bomo uživali in se zabavali. Pomembno je izbrati take vsebine, pri katerih lahko najbolje pokažemo, kaj zmoremo, pri katerih se dobro počutimo in smo zadovoljni.

4 Ukvarjati se moramo z različnimi gibalnimi/športnimi aktivnostmi

Na voljo imamo veliko različnih športnih dejavnosti. Lahko so to le igre na prostem ali pa organizirane športne dejavnosti. Poiščemo gibalno/športno aktivnost, ki nam je všeč, ki jo lahko izvajamo

vsak dan ter nam je ves čas dostopna. V izziv naj bo poskusiti kakšno novo, zabavno obliko gibanja; odkriti nov šport, nove igre. Najlepše je, če se z družino in

prijatelji večino časa gibljemo na prostem.

5 Gibalna/športna aktivnost mora biti primerna naši starosti in potrebam

Vsake gibalne/športne aktivnosti se moramo lotiti premišljeno. Ko treniramo določen šport, moramo vedeti, kdaj smo utrujeni, kdaj potrebujemo počitek in

sprostitev. O primernosti gibalne/športne aktivnosti za svojo starost in telesno pripravljenost se lahko pozanimате pri učitelju športa, trenerju ali pri starših. Prav je, da prisluhnete svojemu telesu, ki bo z bolečinami v mišicah hitro pokazalo, kdaj je bila vadba prezahtevna.

6 Gibalna/športna aktivnost naj bo sprostitelj in druženje z vrstniki

Ob večinoma sedečih šolskih in drugih obveznostih moramo najti tudi čas za sprostitelj. Aktivno preživljanje prostega časa ni igranje računalniških igrin in gledanje televizije, ampak gibalna sprostitelj, ki jo naše telo po sedenju potrebuje. Lahko je to sprehod v naravi, izlet s kolesom, plavanje in vodni športi, različne gibalne igre na prostem, ples ali druge aktivnosti, ki zagotovijo, da smo gibalno aktivni do stopnje, ko se zadihamo in oznajimo.

7 Do gibalne/športne aktivnosti moramo ustrezno pristopati

Ko si izberemo ustrezno vadbo, jo moramo opravljati redno, disciplinirano in po najboljših močeh. Pred vadbo izberemo primeren prostor, se primerno oblečemo in obujemo. Že vsaj dve uri pred vadbo pa poskrbimo za ustrezno prehrano in vnos tekočin. Po vadbi se preoblečemo in poskrbimo, da se ne prehladimo.

8 Gibalni/športni aktivnosti mora slediti ustrezen počitek

Telesu moramo omogočiti dovolj počitka in spanja. Zelo pomembno je, da gremo dovolj zgodaj spat, da je naša spalnica prezračena, da so luči ugasnjene ter da blizu naše postelje ni ničesar, kar bi nas motilo pri spanju. Računalnik, televizija in telefon naj bodo v drugem prostoru ter umaknjeni od postelje. Tudi če smo

popoldne po pouku utrujeni, lahko prosti čas izkoristimo za kratek, polurni počitek z mirno glasbo; brez telefona, računalnika ali televizije.

9 Zdrava prehrana je zelo pomembna

Da bomo med opravljanjem vsakodnevni dejavnosti imeli dovolj energije, se moramo redno in ustrezno prehranjevati ter popiti dovolj tekočine (vode). Vsak dan moramo zajtrkovati, pri preostalih obrokih (malica, kosilo in večerja) jemo raznovrstno in zdravo hrano. Izogibamo

se hitro pripravljene mastni hrani, sladkarijam ter sladkanim in gaziranim pijačam.

10 Varnost

Med izvajanjem gibalnih/športnih aktivnosti moramo poskrbeti za varnost. Ustrezno se zaščitimo s športno opremo, kot so ščitniki, zaščitna čelada, varnostni pas ipd. Prav tako je pomembna izbira oblačil, s katerimi se zaščitimo pred mrazom, vetrom in soncem. Paziti moramo, da je prostor, v katerem vadimo, varen,

brez ostrih robov, steklenih sten, drsečih podlag ali drugih nevarnih objektov. Samo varna gibalna aktivnost je lahko tudi koristna in zabavna!!

👉 Gibanje je torej nujno za naše zdravje, zato izberimo take gibalne/športne aktivnosti, ki nam bodo zagotovile zdravje. Z upoštevanjem desetih pravil se bomo med gibanjem še bolj zabavali, ostali zdravi in z veseljem čakali na naslednje gibalne/športne izzive. *

Živo gledališče

prvi
PRIZOR

Med karanteno so bila gledališča zaprta; gledališki odri so samevali; gledališke luči so si odpočile in gledališki kostumi so se dobro prezračili. Najbrž so se tudi malo dolgočasili. Samevali in dolgočasili pa se niso gledališki igralci. Gledališki oder so zamenjali za računalniški ekran in nam gledališče s pomočjo raznoraznih programskih orodij pripeljali na dom. Brali in pripovedovali so nam pravljice, ki so nas v domišljiji popeljale v čudovite prostranosti.

Ampak zdaj ste šolarji že vsi v šoli. **Karantene je konec**, plavanje v morju in brezskrbno počit-

niško rajanje se bosta kmalu začela. Tudi gledališče bo vsem nam, ki vanj z veseljem in navdušenjem zahajamo, zopet odprlo vrata. Spet bo postalo živo gledališče, spet bomo igralce lahko gledali v živo in se skupaj z njimi podajali v nove dogodivščine.

Jeseni, ko bo spet zapel šolski zvonec, bo tudi gledališče na stežaj odprlo svoja vrata in dvignilo zaveso. Do takrat pa obilo sonca, morja, veselja in lepih počitniških doživetij. * **Ekipa Gledališča Koper**

In še čisto zadnja naloga, preden se dokončno poslovite od letošnjega šolskega leta: poveži igralce na fotografijah z njihovimi imeni.

IGOR
ŠTAMULAKLUKA
CIMPRičTJAŠA
HROVATROK
MATEKANJA
DRNOVŠEKGREGOR
GEČ

otok

Svetilnik / Kulturni občasniki za mlade zanesenjake / Letnik XIII, številka 4 / Izdajajo: Gledališče Koper, za izdajateljico Katja Pegan; Pokrajinski muzej Koper, za izdajateljico dr. Luka Juri; Comunità Autogestita Costiera della Nazionalità Italiana di Capodistria, za izdajatelja Alberto Scheriani; Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, za izdajatelja David Runco; Pokrajinski arhiv Koper, za izdajateljico mag. Nada Čibej; Otok – zavod za razvijanje filmske kulture, za izdajateljico Lorena Pavlič; Pomorski muzej – Museo del mare "Sergej Mašera" Pirano - Pirano, za izdajatelja Franco Juri; Znanstveno-raziskovalno središče Koper, za izdajateljico prof. dr. Rado Pišot / Uredniški odbor: Samanta Kobal (urednica; info@gledalisce-koper.si), Brigita Jenko (brigitajenko@pokrajinskimuzej-koper.si), Roberta Vincoletto (info@centro-combi.eu), Urška Bonin (urska.bonin@kp.sik.si), Nada Čibej (nada.cibej@arhiv-koper.si), Lorena Pavlič (lorena.pavlic@isolacinema.org), Veronika Bjelica (veronika.bjelica@gmail.com), Alenka Obid (alenka.obid@zrs-kp.si) / Lektorica slovenskega jezika Alenka Juvan / ISSN C506-158X / Priprava slik in tisk Tiskarna Vek Koper / Naklada 860 / Koper, junij 2020 /